

I hvert nummer stiller Asterisk skarpt på et aktuelt forskningsprojekt fra Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU). Denne gang handler det om projektet 'Islam, muslimske familier og danske skoler'.

SKOLEN HAR KUN PLADS TIL **AFSLAPPEDE** MUSLIMER

Børn med muslimsk baggrund oplever, **at der kun er plads til at være muslim på en meget nedtonet måde i den danske folkeskole.** Det viser et nyt forskningsprojekt. Selvom folkeskolen har et ideal om at være rummelig og inkluderende, oplever børnene skolen som et sted, hvor deres religion ikke er relevant, og hvor de ikke kan være religiøse.

Af MATHILDE WEIRSØE

Tørklæder, eid, ramadan, badeforhæng, svømning, halalkød, svinekød, lejrskoler, kirkebesøg, julesange. Det er alle eksempler på konfliktfyldte debatter om mødet mellem den danske folkeskole og muslimske børn. I medierne fremstår mødet mellem den danske skole og børn med muslimsk baggrund typisk som et minefelt. Spørgsmålet er, hvordan den danske folkeskole kan give plads til børn med andre religiøse baggrunde og samtidig holde fast i sine egne traditioner.

Men hvordan oplever børn med muslimsk baggrund mødet med skolen? Det giver et

»Det kan være et udtryk for, at islam kun får plads i den danske folkeskole, **når børnene gennemtrumfer det i konflikt med skolen.**«

Lektor **Laura Gilliam**

nyt forskningsprojekt indblik i. Projektet viser, at børn med muslimsk baggrund anser den danske folkeskole for et sted, hvor deres religion ikke har nogen plads. Det sker,

selvom der i folkeskolen hersker et ideal om rummelighed, der bebuder, at der skal være plads til alle børn.

Antropolog og integrationsforsker Laura Gilliam blev opmærksom på tendensen i løbet af sit feltarbejde i en 8. klasse på en skole med en betydelig majoritet af børn med anden etnisk baggrund end dansk. Her har 70 procent af eleverne anden etnisk baggrund end dansk, og af disse elever har 90 procent muslimsk baggrund.

Lige fra starten bed hun mærke i, at børnenes lærere og skolelederen beskrev mødet mellem islam og de forskellige kulturer og deres skole som uproblematisk og harmonisk.

»Lærere og skoleleder beskrev det som en god skole, hvor integrationen gik godt. >

TRO MED I SKOLE?
En del børn oplever, at deres tro helst skal pakkes væk i skolen. Men her er det børn i en 1. klasse på Ålholm Skole, der som en af de få underviser eleverne i andre religioner end kristendom.

OLOFFOT

Og når jeg spurgte til religion, og hvordan skolen håndterer børn med muslimsk baggrund, understregede de, at det var ganske uproblematisk, og at religion ikke spillede nogen rolle. Skolen var også præget af en god stemning og engagerede lærere, der ikke så skævt til de etniske minoritetsbørn på den måde, som jeg har set det på andre skoler. Men i praksis indebærer idealet for religion i skolen, at børnene skulle undgå markeringer af religiøse forskelle, nedtone religionens betydning i skolen og ikke identificere sig som muslimer, men netop bare som børn i skolen,« siger Laura Gilliam, lektor i pædagogisk antropologi ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

Lighedsideal skaber tabu

Laura Gilliams formål med undersøgelsen var netop at analysere, hvilken betydning skolens håndtering af religion – og især af islam – har for den måde, børn med muslimsk baggrund forstår og praktiserer deres religion på i skolen. Igennem sit feltarbejde erfarede hun, at skolens håndtering af dette er baseret på et ideal om lighed, tolerance og fælles humanitet, men at det ideal samtidig indebærer implicite forståelser af, hvad man kan samles og være enige om. Det giver grobund for en mængde tabuer, som egentlig betyder, at

»Skolen er ikke det sted, hvor børnene får input til, hvad det vil sige at være muslim i Danmark. De må gå andre steder hen. For eksempel til deres forældre eller til koranskolerne.«

Lektor **Laura Gilliam**

elever med muslimsk baggrund ikke oplever religionens rolle i skolen helt så harmonisk og uproblematisk som lærerne.

»Forskelle bliver af lærerne opfattet som potentielle skel- og konfliktskabende. Frem for at tale om religiøse forskelle mellem børnene insisterede de på at markere lighederne. Den etniske og religiøse mangfoldighed blev fremhævet som noget positivt på skolen, men i praksis er det tolerancen for forskellene, der hyldes, mens forskellene i sig selv nedtones. Lærernes mantra er: 'Vi er slet ikke så forskellige, vi har faktisk meget til fælles', fortæller Laura Gilliam. Faren ved denne

ellers velmente praksis er, påpeger hun, at børnene på den måde lærer, at forskelle er problematiske og noget, man nedtoner, for at man kan leve sammen på civiliseret vis.

Jul uden Jesus

Idealet om at nedtone religion kan virke paradoksalt, når skolen samtidig giver plads til kristendommen både i undervisning og i traditioner. Men Laura Gilliams undersøgelse peger på, at idealet også har betydning for den måde, kristendommen håndteres på i skolen. Den danske folkeskole har tidligere kunnet forstå sig selv som en sekulær institution på trods af sine mange kristne elementer. Men tilstedeværelsen af de muslimske børn og forældre og idealet om, at forskelle skal nedtones, betyder, at også kristendommen nedtones, og at skolen bliver mere sekulariseret. Kristendommen er dog ikke desto mindre stadig privilegeret i skolen, påpeger hun.

»Kristendommens centrale position sikres i høj grad ved at tilpasse den til skolens formål og redefinere viden om kristendom og kristne traditioner som skolekultur og dansk kultur, som børnene allerhelst skal indordne sig under,« siger Laura Gilliam og fortæller om en lærer, der stolt fortalte, at ingen af hendes muslimske elever var fritaget fra kristendomstimerne.

ISLAM, MUSLIMSK FAMILIER OG DANSKE SKOLER

En gruppe forskere har i et tværfagligt forskningsprojekt undersøgt, hvordan islam bliver forstået, praktiseret og konstrueret af børn, familier, lærere og skoleledere i folkeskolen.

Om forskningsprojektet

En voksende del af eleverne i den danske folkeskole – cirka syv procent – har muslimsk baggrund. Laura Gilliams delprojekt, som artiklen her på siderne handler om, indgår i et større forskningsrådsfinansieret tværfagligt forskningsprojekt med fokus på disse elever. Det store projekt hedder 'Islam, muslimske familier og danske skoler' og har gennem forskellige undersøgelser og metoder udforsket, hvordan religion generelt, men islam mere specifikt, bliver forstået, praktiseret og konstrueret af børn, familier,

lærere og skoleledere omkring danske folkeskoler i forskellige dele af landet.

Islam i skolen //

Projektet giver et indblik i, hvordan de enkelte folkeskoler på det praktiske plan forholder sig til elever med en anden religiøs baggrund og især elever med en muslimsk baggrund.

Islam i familien //

Projektet undersøger, hvilke konsekvenser mødet med folkeskolen har for islam og muslimske børn og familier i Danmark.

Religion i skolen //

Projektet ser også nærmere på religion, der historisk har haft en central position i folkeskolen, og hvordan båndet

mellem skole og kristendom påvirkes af en voksende religiøs mangfoldighed.

Projektet blev afsluttet med en stor konference på Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) i december 2013. Se materiale fra konferencen på konferencer.au.dk/islam-muslimske-familier-og-danske-skoler.

Forskerne bag

Det tværfaglige projekt er ledet af Mark Sedgwick fra Islam and Arab studies, AU. Derudover deltager

- **Laura Gilliam**, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
- **Lene van Kühle** og **Sidsel Vive Jensen**, Religionssociologi, AU
- **Sally Anderson** og **Iram Khawaja**, Institut for Uddannelse og Pædagogik, AU
- **Marianne Holm Pedersen**, Dansk Folkemindesforskning under Det Kongelige Bibliotek
- **Christian Suhr Nielsen**, Antropologi på AU

→ Læs mere på schoolislam.dk

Om delprojektet

Laura Gilliams delprojekt er baseret på fire måneders feltarbejde på en københavnsk folkeskole med 70 procent etniske minoritetsbørn, hvoraf størstedelen har muslimsk baggrund. Projektet havde til formål at undersøge, hvilken betydning den danske skoles

håndtering af religion og især af islam har for den måde, børn med muslimsk baggrund forstår og praktiserer den muslimske identitet og religion i skolen.

Sådan gjorde forskeren

Under feltarbejdet lavede Laura Gilliam deltagerobservation i en 8. klasse, på skolens lærerværelse og dagsobservationer i fire andre klasser på skolen. Hun lavede også deltagerobservationer til forskellige arrangementer som kirkebesøg, julemorgensamlinger, spiseordning, lærermøder etc. Herudover interviewede hun klassens elever og lærere samt skolelederen og andre lærere på skolen.

Laura Gilliam har tidligere lavet studier på andre skoler med etniske minoritetsbørn og har i alt lavet 1½ års feltarbejde i danske skoler. Hendes analyser trækker også på materiale fra disse projekter, og især på et tidligere projekt om etniske minoritetsbørns identitets erfaringer i en københavnsk folkeskole med 40 procent etniske minoritetsbørn.

Det fandt forskeren ud af

Religion er en brik i børnenes personlige udvikling // Den måde religion, religiøse identiteter og normer for religiøsitet indgår i børns liv i skolen er ikke blot påvirket af, hvad børnene er socialiseret til hjemmefra

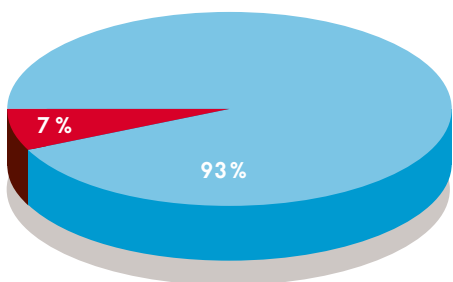
men også af de sociale relationer i skolen. Religiøsitet er på den ene side et personligt forhold, men indgår også i skolen på samme måde, som andre sociale kategorier, som køn, alder og etnicitet. Religiøsitet, religiøse normer og den muslimske identitet forhandles, får skolebetydninger og trækkes ind i det sociale spil om status og identitet i skolelivet. Det kan skabe meget forskellige normer for religiøsitet i forskellige klasser.

Relationen mellem børn og lærere er vigtig //

Relationen mellem børn og lærere, og relationen mellem, hvad børnene forstår som muslimer og danskere i skolen er central for, om det at være muslim tales ind i en konfliktuel eller mere harmonisk relation til skolen. I de fleste klasser er der måder at være religiøs og muslim på, der er accepterede blandt børnene og andre, der bliver forkerte.

Lærerne har idealer om religiøs tolerance //

Lærerne holder generelt fast i, at religion og religiøsitet ikke bør være relevant for børnenes interne relationer. Dette er båret af idealer om religiøs tolerance, og om at skolen skal være et sted, hvor børn mødes som børn og individer, men ved at undgå religiøsitet som emne, overlader lærerne det til børnene at forhandle disse ting.

■ Muslimsk baggrund ■ Anden baggrund

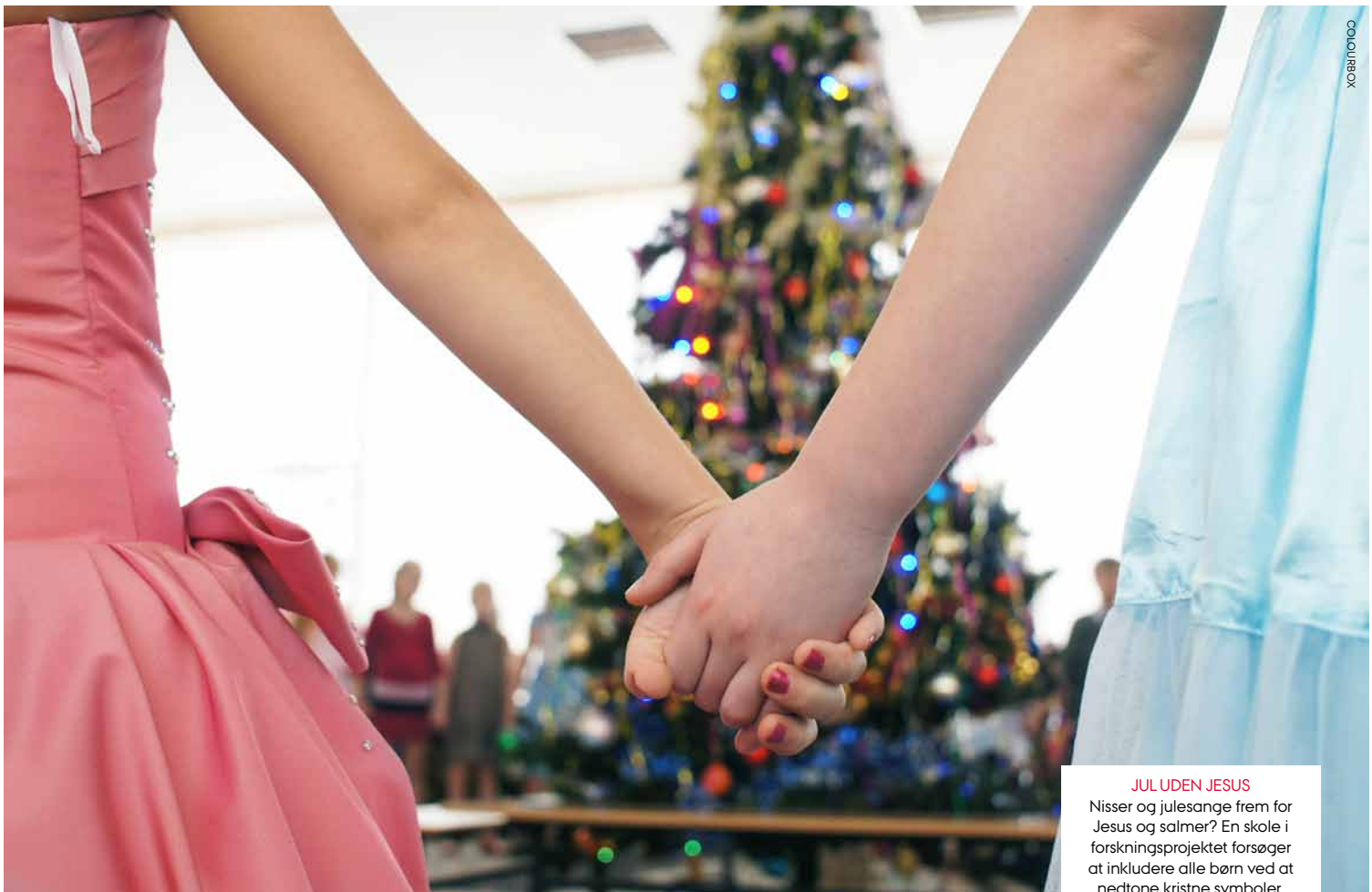
Forvandlingen af kristendom til skolekultur ses for eksempel ved ritualerne og fejringen omkring jul. Skolens forsøg på at opretholde en kristen og dansk tradition og inkludere alle børn uden at markere religiøse forskelle imellem dem betød, at de udelod de fleste kristne symboler til juleafslutningen. Her stod den på nisser frem for Jesus, og i stedet for julesalmer sang de julesange som for

eksempel Julebal i nisseland eller populære amerikanske popstjerners julehits.

»Julefejringen ligner umiddelbart sig selv, men man har fjernet de sidste rester af den kristne fejring af Jesu fødsel og i stedet gjort det til en børnefest, der fejrer skolens fællesskab, men som også markerer skolens danskhed netop gennem sine kristne referencer,« siger Laura Gilliam.

Nej tak til den overdrevne muslim

I sine fire måneder på skolen oplevede Laura Gilliam, at de elever, der havde muslimsk baggrund, generelt ikke blev omtalt som muslimer eller opfattet som religiøse personer. Dette bundede i en intention om ikke at sætte børn i kasser og først og fremmest betragte dem som børn. Hun citerer skolelederen for at sige:

JUL UDEN JESUS

Nisser og julesange frem for Jesus og salmer? En skole i forskningsprojektet forsøger at inkludere alle børn ved at nedtone kristne symboler.

»Vi tænker jo, at det er skolens børn. Børn kommer med forskellige forudsætninger. Nogle er religiøse. De har alle sammen det med, at de snakker et andet sprog derhjemme. Det er jo det, der er vores udgangspunkt. Vi tænker aldrig børn i grupper.«

Men hvor nedtoningen af religion på mange måder tjener et inkluderende formål, kan det også udgrænse nogle børn, som identificerer sig som muslimer og oplever, at deres religion ikke har hjemme på skolen.

»Det kan passe mange af de muslimske børn godt at nedtone religionen, især i skoler med et mindretal af børn med muslimsk baggrund. De har ikke lyst til at fremstå anderledes. Derudover er mange børn med muslimsk baggrund kun moderat praktiserende og identificerer sig ikke stærkt som muslimer. Men de børn og unge, der går meget op i deres religion i andre sammenhænge, undgår også at tale om islam, når lærerne er der, og sørger for at sige det, lærerne gerne vil høre i timerne. I mine interview fortæller flere af dem, at de oplever, at man helst skal tale om ligheder mellem kristendom og islam

og være 'afslappet muslim' i skolen,« fortæller Laura Gilliam.

Den afslappede muslim står i kontrast til den 'overdrevne muslim', som eleverne selv udtrykker det.

»Den overdrevne muslim følger sin tro mere og taler mere om islam, og især de store børn ved, at det i lærernes ører kan lyde som fundamentalisme og radikalisering. Og den slags muslim ønsker man ikke i skolen. Det fornemmer børnene, så de pakker religionen væk, når de er i skole,« forklarer Laura Gilliam.

Det kom til udtryk, da hun interviewede drengen Karim:

Laura: Hvor er du mest religiøs?

Karim: Derhjemme?

Laura: Derhjemme? Okay. Hvad sker der så med dig, når du kommer over i skolen?

Karim: Der skal jeg passe ind. Uden at være den der overdrevne muslim. Jeg kan derhjemme, for at fedte for mor eller noget. Ikke sådan fedte vel?

Laura: Nej, men sådan tilpasse dig hende?

Karim: Gøre mor glad.

Laura: Og herovre ville det ikke være velanset, hvis du var så, hvad skal man sige, religiøs som du er derhjemme?

Karim: Der er det ikke så godt. Det kan man ikke lide.

Laura: Hvem kan ikke lide det?

Karim: Alle. Så er man sådan: »Argh, han er sådan overdrevet muslim. Altså rolig nu.«

Elever med muslimsk baggrund oplever ofte, at de skal tilsidesætte religionen i skolen, for her er det viden og ikke tro, der gælder. Religionen er kun accepteret som et overfladisk lag. De må godt være muslimer – men på den afslappede måde. Trods mange gode intentioner er det et problem, fordi mange børn ender med at skulle udelukke vigtige aspekter af sig selv og deres liv i skolen. De oplever også, at de religiøse normer, de lever efter derhjemme, ikke gælder i skolen. Det spiller ikke bare ind på elevernes religiøse adfærd, men på deres adfærd i det hele taget.

»Nogle af dem oplever, at de ikke kan være de gode muslimer, de er opdraget til at være, og at de derfor opfører sig dårligere i skolen, fordi de muslimske leveregler ikke gælder

dér. De har fået en oplevelse af, at religion ikke er relevant i skolen, der derfor bliver et sted, hvor de moralske regler er suspenderet,« siger Laura Gilliam.

Udforsker ungdomskultur

Sagen er her, at skolens nedtoning af religion falder sammen med de interne adfærdsnormer mellem mange børn og unge i skolen. Eleverne i den 8. klasse, Laura Gilliam fulgte, stræber ligesom de fleste andre teenagere efter at være seje og populære i klassen. Det, fortæller en af drengene, demonstrerer man som dreng ved at være parat til at råbe højt, småstjæle, ryge og slå om nødvendigt – adfærdsformer, der ligger langt fra opskriften på den gode muslim.

»Det var sejt at være 'indvandrer' og tilhøre kategorien muslim, men man må endelig ikke gå for meget op i islam. Så også i denne gruppe af fortrinsvis muslimske drenge skal man være afslappet muslim,« siger Laura Gilliam.

Dette passer flere af de unge godt, mens andre synes, det er svært. Blandt hendes informanter er der tre unge drenge, der går regelmæssigt i moské og studerer islam uden for skolen, men selvom de er venner, taler de aldrig med hinanden om islam på skolen. Det er nemlig ikke kun lærerne, der peger på, at religion ikke er relevant i skolen. Også eleverne – selv de stærkt troende muslimer – oplever, at de må lade religionen blive hjemme for at blive accepteret blandt lærerne, og må bande og spille seje overfor deres kammerater. Og det nager dem. Som Khalid formulerer det: »I skolen er jeg ikke en rigtig muslim. I moskéen og derhjemme er jeg en rigtig muslim, (...) for der bander jeg ikke og sådan noget.«

For pigernes vedkommende går dilemmaet på, at den gode muslimske pige er en stille og tilbageholdende pige, mens den pige, der får status i klassen, er den højlydte type, der gør sig bemærket og snakker med drengene.

»Noget tyder på, at i og med skolen nedtoner religionen og fremstiller den som irrelevant i skolen, baner den vej for, at de unge får mere plads til at efterleve adfærdskrav i ungdomskulturen – netop fordi de løsriver sig fra de normer, de forbinder med forældre og islam. Og på godt og ondt giver det de unge flere muligheder for at udforske og tilpasse sig andre adfærdsnormer end dem, religionen foreskriver,« siger Laura Gilliam.

Dyrker islam i protest

Men det kan også gå den anden vej – mod en stærkere dyrkelse af islam. Laura Gilliam har

»Den overdrevne muslim følger sin tro mere og taler mere om islam, og især de store børn ved, at det i lærernes ører kan lyde som fundamentalisme og radikalisering. Og den slags muslim ønsker man ikke i skolen.

Det fornemmer børnene, så de pakker religionen væk, når de er i skole.«

Lektor Laura Gilliam

både i denne undersøgelse og tidligere undersøgelser set en tendens til, at hele klasser med mange muslimske elever kan begynde at dyrke islam mere åbenlyst, når der opstår konflikt med klassens lærere.

»Hvis der er en god relation mellem de muslimske elever og deres lærere, går eleverne generelt med på præmissen om, at religion ikke hører til i skolen. Men hvis relationen brister, og der opstår en konflikt mellem en gruppe elever og lærere omkring en klasse, så kan et fællesskab omkring at være muslim poppe op som reaktion. Og i disse tilfælde defineres islam ofte som noget, der står i modsætning til skolens danskhed. Det kan være et udtryk for, at islam kun får plads i den danske folkeskole, når børnene gennemtrumfer det i konflikt med skolen,« forklarer hun. Hun understreger dog samtidig, at der også kan være helt andre årsager, som knytter sig til elevernes udvikling og forsøg på statusmarkeringer.

»Den eksplicitte dyrkelse af islam kan også indgå som del af et socialt positioneringsspil i klassen på samme måde, som køn gør det i andre klasser. I begge tilfælde er det dog oftest udtryk for, at nogle enkelte børn – ofte drenge – i klassen trækker, hvad lærerne kalder 'religionskortet' for at få status i klassen,« siger Laura Gilliam.

Når islamdyrkelsen bliver eksplicit, stejler lærerne. De bliver bekymrede, fordi de ser

det som udtryk for radikalisering og fundamentalisme. Men Laura Gilliam mener, at bekymringen er om ikke ubegrundet så i hvert fald forkert rettet.

»Det handler ofte mere om maskulinitet og om måder at fremhæve den på, eller om at protestere mod marginalisering eller diskrimination i skolen. Her giver religion børn og unge en anden måde at definere på, hvad der giver status, end den som skolen advokerer for,« forklarer hun.

Hun ser også, at elever med muslimsk baggrund, der eksplicit dyrker islam i skolen, ofte har oplevet en dårlig relation til lærere. I disse tilfælde vender de sig mod en mere regelret version af islam i et forsøg på at få en alternativ status i klassen og i skolen. Dette kan bekymre mange lærere, men betyder ikke, at eleverne er på vej til at blive små fundamentalister. Men for dem og de andre børn med muslimsk baggrund er der ikke meget hjælp at hente i skolen i forhold til at håndtere de udfordringer og den svære balancegang, de måske oplever.

»Skolen er ikke det sted, hvor børnene får input til, hvad det vil sige at være muslim i Danmark. De må gå andre steder hen. For eksempel til deres forældre eller til koranskolerne, men man ser også en masse intern forhandling mellem børn og unge om, hvordan man er muslim på den rigtige måde i Danmark,« siger Laura Gilliam.

Et nærliggende spørgsmål er derfor, om det ikke netop baner vej for den frygtede radikalisering og fundamentalisme.

Næppe, lyder forskerens vurdering. For Laura Gilliam ser ingen faretruende røde lamper blinke. Men religion kan bestemt være en vigtig del af børn og unges identitetsskabelsesproces, understreger hun.

»Der er selvfølgelig nogle, der finder mening i at gå den vej. Men vi skal i højere grad forstå eksplicitte udtryk for islam og dyrkelse af den muslimske identitet i skolen som indlæg i den sociale positionering i klassen eller i den lokale ungdomskultur – og hvordan denne er relateret til normer i det danske samfund,« lyder Laura Gilliams vurdering. ■

LAURA GILLIAM

Lektor, ph.d. i pædagogisk antropologi, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU). Har blandt andet skrevet 'De umulige børn og det ordentlige menneske – Identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn' (2009) og sammen med Lektor Eva Gulløv 'Civiliserende Institutioner. Idealer og distinktion i opdragelse' (2012).